

కొ నే రు

(కవి)

కవికొండల వేంకటరావు.

కాండల.

కాండలాలయ ————— విక సేతోత్పల ————— శీర్షక.

అక్ష.

క వి

క వి కాండల వేంకటరావు, బి. ఎ., బి. ఎల్.,

అభినవాంధ్ర కార్యస్థాన సుప్రకాశితము.

మొదటి ముద్రా.

1930.

వల దు 0—4—0.

స్వస్వాధ్యములు కవివి.

గీతా రామా ముద్రాక్షుణ్ణాల, ముద్రితము.

న ర సా పు ర ము.

ఇ దొ క చి న్న ప శ్రీ హ స న ము .

రచన.

10—11—1923.

స్ఫురణ.

నరి సాపురము.

ఇందువచ్చు పాత్రలు

పుల్లమ్మ }
సావిత్రి }
భావమ్మ }
వెంకమ్మ }
రామమ్మ }
రుక్మిణమ్మ }
వరహా. }
సత్యవతి. }

కులకాంతలు.

— ♦ కోనేరు కాపలా కానేవాడు — గోపకుసుమ. ♦ —

ఇందలి దృశ్యములు.

౧. పల్లెటూరి వీధి.
౨. కోనేటిగట్టు.
౩. నీరాటరేవు.
౪. దూరంగా రావిచెట్టు, గారిడేవి రాతివిగ్రహము, దగ్గరగా తుమ్మిపూలుపూచిన చిన్న మొలకలు.
౫. గారిడేవి.

కో నే రు .

వి ఘ్నే శ్వరుని కృప పిఘ్నంబులేక
యల సరస్వతి దయ నందంబు సెడక
యమ్మలా రక్కలారాడెద మిపుడు
హాస్యంబు నీతియు నలవడఁ జేయు
నచ్చుటఁ గత, సూడు డాదరబుద్ధి.

దృశ్యము ౧ పల్లెటూరు వీధి.

పుల్లమ్మ:—లోకమంతకూ పొద్దున్నే తెల్లొత్తే నాకు జాం
పొద్దెక్కినా కాకులు కావనవు. అదేంఖర్మమో
సాటివారంతా చెరువుకు మంచిసీశ్వకెడుతూవుంటే
నాకింకా గుమ్మంలో ముగ్గుట్టుకొవడమన్నా కాలేదు
[అని వాకిట ముగ్గుపెట్టుకొనుచుండును.]

సావిత్రి:—[చెఱువునకు నీళ్లకై బోవుచు, పుల్లమ్మను జూ
చి] ఏంవమ్మో! పుల్లమ్మత్తా! ఇంకా ముగ్గులెడుతూ

నే యున్నావు?

పుల్లమ్మ:—[అట్టై ముగ్గుచెయ్యి దులుపుకొనుచు వెనుకకుఁ
జూచి] సమయానికొచ్చావు. కోడలా! ఉండు. ఉం
డు. నేనూ చెటువు కొస్తున్నా. [లోనికిఁ బోవు]

సావిత్రి:—రా! ఇక్కడే నుండుంటా. [అని యాగును.]

పుల్లమ్మ:—[లోపలనుండి యొకబిందెతో గబగబ యీవల
కు వచ్చుచు పిల్ల కాలికట్టుపడుట నభినయించి] ఓసి!
రాలుగాయిముండా! నా వెనకాలే మీనక్కపోతేయిం
ట్లో అణిగుండలేవు? ఎక్కడకు వెళ్లినా వెన్నమ్మ
లాగు వెంటాడిస్తావు. [అని కొట్టనుద్దేశించి కొడు
కును నిరూపించి] ఒరేవు! రామిగా! రాలిపోయావు
రా! ఎక్కడ చచ్చావు. అంతా నేను చెటువుకు
వెళ్లేటప్పుడే హతంవారుతారు. [అని యత్తగారి
నుద్దేశించి] కాస్సేపు మనమరాల్ని చూసుకుంటూ
వుండలేవుటమ్మా? పొయ్యిమీద ఎసరడేసాలే
ఇంతలోకే పొణాలుపోవు. ఈవల గొట్టేమేసి పో
తున్నానమ్మా [అని వీధితలు పీవల గొట్టేమేసి] ది
క్కమాలిన సంతగాని నడువమ్మా నవవు. వెళ్ళే
దాన్ని నిన్నుకూడా ఆపా. [అని సావిత్రితో గలిసి

నడచు]

సావిత్రి:—అత్తా! ఏమిటమ్మా! ఎప్పుడూ గగనరగోళమే. బయట పడేశావు. పయట సరిగా నర్చుకో. చెఱు పుకువెల్లి ముదిసీళ్ళు తెచ్చుకోవడాని కింతహడావి డా?

పుల్లమ్మ:—నేనాడావిల్లి కాబట్టి నాకు హడావిడీ, బయట పడ్డమిట్టా! మీరంతా మగావిళ్ళు, మీకేహడా విడ్లొప్పుండవు? [అని పయట నర్చుకొనును.]

సావిత్రి:—అప్పుడే ఏమిటో అన్నాననే?

పుల్లమ్మ:—కాదోమఱి. ఈవేళ పశ్యంతినవచ్చునని వైద్యుఁ డన్నాడు. అన్నాడోలేదో ఏమంటే ఏంవిందో నల్ల మందుముండు.

సావిత్రి:—మీ అత్తగారేనా?

పుల్లమ్మ:—అత్తగారే! దాని మొహాన్ని నిప్పులొయ్యి, మొ గం కడుక్కోకుండానే పొట్లకాయ పోపునేస్తూ! బీర కాయ పచ్చడిచేస్తూ! కారప్పొడి చేశావా? కఱివే పాక్కోశావా? ఎసరడెయ్యి, పెసరట్టు చెయ్యి, అ ని నాఎముకులు కట్టిబోను కనుక ఎలకలు కొఱికే స్తాయి ఆలా ఒకమూల కొఱికెయ్యడం, ఒకమూల

కూసుకుంక చిట్టుబుట్టుమంటూ చెలువుకు వెనకా
లే వస్తానని చెంగట్టుకు దిగలాగడం. చస్తున్నా ఏం
వసుకున్నావో!

సావిత్రి:—మీ ఆయన కాసంతసేపు చంటిపిల్లను కనిపెట్టి
తియ్యరటమ్మా!

పుల్లమ్మ:—మాయంటాయనా? ఆమందంతా అదోమా
య. టింగురంగామని మెమ్రకలు నెఱసిపోతున్నా
గాని 'కాపింగు'దవ్వి ఉప్పిడిపిండ్లో మినుపకుడుంవో
డబ్బులపాటివారి కొట్లోకొట్టిడబ్బెట్టి అప్పుడే ఎక్క
డో చీట్లాడుతూవుంటారు. నేకాపరాని కొచ్చినప్ప
ట్నీంచి అదేమచ్చు. రెండు జాములకు అడేజావు బ
డేజావు.

సావిత్రి:—అబ్బాయి రాముడు?

పుల్లమ్మ:—వాడో దేశదిమ్మరి. వాడి అజాపజా ఎవరికై
నాకావాలా? వాడిజోలా శొంతా! పిల్లని తియ్యడోని
కన్నా వుండకుండా తరవాణికుండా వణ్ణము తిని త్రి
పాదిలాగు అస్తమానం ఊరట్టుకు తిరుగుతాడు. మ
ళ్ళీ అంతా నన్ను సుఖపెట్టేవారే. చెబుతే నమ్ము
తావో లేదోకాని నీపేరింటి సావిత్రిసాక్షిగా యను

లోక మనుభవిస్తున్నా, ఆసిశాచపుకాణాది ఆచారానికి నేను చద్వివర్ణం తిని వంటచేస్తే పనికిరాదు. ఈ పొద్దు నిజంగా చస్తున్నా. అందులోకీ చూడు ఇల్లాలా! చూడు. నాలుగు రోజులునుంచి రెండుపూట్ల పొయ్యికాక ననుకుంటాను. కళ్ళూతీకే పోయి. ఎట్టుగా ఎఱుపులు. బెల్లెతేసరికి అగురుకుపోయి నల్లతెప్పలు ఎంతకూవిడవు? [అని కళ్ళు జూపును]

సావిత్రి:—దాసీకేమీ లేదు. జోళ్ళెప్పుడూటే కుదురుతుంది.

పుల్లమ్మ:—చెప్పలుజోడే?

సావిత్రి:—చెప్పలుబోడైతే కళ్ళకెందుకు చెబుతాను?

పుల్లమ్మ:—ఈనవడా ఆదవడా చెబుదువు. కంతకుదగ్గ బొంతవి. మాటలు నేరుస్తున్నావు నన్ను, చెప్పలు జోడుకాకపోతే యింకేం జోడుంది. ఈజోజోజో

వియ్యపురాలా అన్నారు. వియ్యపురార్జోడా?

సావిత్రి:—ఆజోడైతే చెప్పలుజోడుకంటేకూడా బాగాపనిచేస్తుంది.

పుల్లమ్మ:—ఆడసిల్లలను కంటున్నావులేగాని చెప్పనో!

సావిత్రి:—కళ్ళజోడు. ముక్కుమీద మెఱుస్తుంది. రెండు కళ్ళను ధగధగ లాడిపోతూఉంటుంది. చెప్పుకంటా

సింగారిస్తుంది. అదివుంటే నీకు వేతే ముక్కుపుడ
కక్కటలేదు. చెవల్ని జంకా లక్కటలేదు. చూ
ద్దాగాని మా ఆడబిడ్డ ఈలావస్తుం దిప్పుడు. ఆవిడ
కళ్ళనుంటాయి. అదిగో! [అని మారమునఁజూపును]
పుల్లమ్మ:—ఏమిటి? ఆవిడూరికే వెళ్ళిపోనదాని లాగాలా ప
జుగెడుసూంది. కాస్తీలా కేకెయ్యవో? కాలికి చ
డాపులున్నట్టున్నా యేంవిటి? అదేంవిట మ్మా! గొడు
గుకూడా విప్పకూని. చెఱువు కేనా ఏంవిటి ఆరా
వడము.

సావిత్రి:—చెఱువు కే.

పుల్లమ్మ:—అపైతే బిందైనా చెంబైనా అక్కటలే.

సావిత్రి:—ఆవిడూరికే చెఱువు చూడ్డానికి వస్తూంది.

పుల్లమ్మ:—దిబ్బాదిరుగుండం చూడ్డాని కేంకాదు? ఆలాఅం
టే నీ ఆడబిడ్డ నన్నానని అప్పుడే నీకు అలక కా
బోలు.

సావిత్రి:—నా కేంఅలక మ్మా తుంటికొడితే పళ్లురాలాయని

పుల్లమ్మ:—నీకు అలక లేకపోతే ఏదీ ఒకమాటు పకపకా
నవ్వి ఆవిడగార్ని అక్కడుండవమ్మా అని ఒక్క
మాటు కేకవెయ్యి. నీవు వెయ్యలేకపోతే నేనే వే

స్తా. ఓవిడా! ఓవెళ్ళే ఆవిడా! వెట్టివేపకాయ. వెన
క్కిచూడనే చూడమ. ఆవిడ పేరెవరు సావిత్రీ!
సావిత్రీ:—వరహా. ఈవిధికిరాక ఆమె ఆలా మళ్ళిపోయిం

ది. చుట్టుదారిని వస్తుందనుకుంటూ చెలువుగట్టుకు.
పుల్లమ్మ:—వడహా! [అని కేకవేయును] వడహా! ఆపేరు నా
కు తిరగదో?

సావిత్రీ:—తిరగడాని కెప్పుడైనా చదువుకుంటేనా? వరహా!
[అని కేకవేయించును.]

పుల్లమ్మ:—వరహాఅంటే వరహారాలేదుకాని భావన జీవక
ట్టి వచ్చింది.

[భావమ్మ అను ఆమె బుద్ధిచో ప్రవేశము]
భావమ్మ:—వరహాకాదు మొహానీ. ఏమిటి సావిత్రీ! నీ
కూడా బొత్తిగా మతిపోతూవున్నట్లుంది. పీఠమ్మ
ట మగవాళ్ళు నడుస్తుంటారన్న మాటైనా లేదు.

పుల్లమ్మ:—భావమ్మోదినా! దానికూడా అంటే నాకు లేద
న్నమాట. యేమిటి. నామూలంగా పిలిచిందిలే. ఇం
తలోకే మీయింటి ఆడపడుదులనాని కేమీలోటు
రాదు.

భావమ్మ:—చాల్లే అన్నిటికీ నీవే పూనుకొని వస్తావు?

కో నే రు .

పుల్లమ్మ:—ఏ చెయ్యమటావు. నాముఖారవిందము. గం
డుసూదిలాగు నీవు పొడుచుకొని రావడం బాగుం
డే?

భావమ్మ:— అదికాదో పుల్లమ్మెదినా? నిన్నన్నానా చెప్ప
మఱి?

పుల్లమ్మ:—కూడా అంటే.

భావమ్మ:—కూడా అంటే కూడా అన్నమాటే. అరుగోచూ
డు మనకూడా రాబోయ్యేవారంతా ఆరామమ్మ,
ఆబొడ్డపాటివారి వెంకమ్మ, ఆరేణిగుంటవారి రుక్మ
ణమ్మ.

పుల్లమ్మ:—ఓహో!

ముగురాడువాంపు గూడిన

సుగుణాకర పట్టపగలె చుక్కలు పొడుచున్.

[అని అందఱును గుమిగూడి గుబగుబలు వోవుచున్నారు]
సావిత్రి:—బాగుంది సోద. అదిగో చూడండి. సత్యవతి అ
ప్పుడే ఒకబిందె యింట్లోపోసికొని రెండవ బిందెకు
వెడుతూవున్నది. మనకిక్కడేనక్కలు సున్నున్నాయి.

వెంకమ్మ:—దానికీ మనకీ సాటవటరా! దాన్నింతప్పట్టిం
చి ఎఱుగుదును. పొద్దున్నే లేస్తుంది. పిల్లలను లే

పుతుంది. వాళ్ళా తానూ కల్యక్తత్యాలు దీర్చికొన్నాక' పిల్లలకు తలలుమవ్వి నీళ్లుపోసి శుభ్రమైనదుస్తులు తొడుగుతుంది. తాను తలదువ్వుకొని నీళ్లు పోసికొని శుభ్రమైన పొడిబట్ట కట్టుకొని, చెఱువుకు వెళ్ళి రెండవించెల మంచినీళ్లు రెండవకంటివారికి తెలియకుండా ఇట్టే వెళ్లి అట్టే తెచ్చుకుంటుంది. పెందలకడే నట్టచేసి అత్తమామలకు బత్తితోబెట్టి భర్తా తానూ భుజించి, ఎంతోచక్కగా నేర్పుగా ఇల్లు దిద్దుకుంటుంది. తీజీకున్నస్వాదు మనకుమల్లే పెత్తనాలకుపోక పుస్తకంతో కాలక్షేపం చేస్తుంది. చదివి అర్థం చెబుతుంది. మొన్న మధ్యాహ్నం గాబోలు చూచాను. అత్తగారిని కూతోబెట్టి రామాక్షణం చదివి అర్థం చెబుతూవున్నది. వినడానికి గనడానికి ముచ్చటేసింది.

పుల్లమ్మ:...వినడానికి ముచ్చటేసినా వెయ్యకపోయినా కనడానికి ముచ్చటేసింది. నడవండి, అడుగెయ్యండి. సావిత్రీమ్మా నేనూఅయితే ఈపాటికి నీళ్లుముంచుకుని ఇంటికి వెళ్లి కూరపోపెడుతూ వుందుము.

హక్కిణమ్మ:—ఏగకూర మ్మా! ఈవేళ మీయింటల్లో!

కోనేరు.

పుల్లమ్మ:—నిన్నగాకమొన్న కాపరాని కొచ్చావో లేదో
మాయూరు, నీకూ నాతో సరాగమే! ఏంకూరా?
రేనిగుంటకూర.

రామమ్మ:—పుల్లమ్మ మఱీ పిల్లమ్మ అవుతోంది. మళ్లీ ఓమ
న గుంటలాడేటట్టుంది.

పుల్లమ్మ:—నేనన్నదానికి పెడర్థము చేసికోకపోతే మన కం
దఱీకీ నవ్వుతూంటేపడే చెక్కిలిగుంట లనుకో కూ
డదా? [అని అనకుంటూ నిష్క్రమింతురు.]

దృశ్యము ౨ — కోనేటిగట్టు.

— ♦ —

కాపలాకాసేన:—“ఎల్లెల్ల కెల్లెనాను గోంగూర కే
మాయదారి అత్తగారు గోంగూర కే”

[అని పాట మొదలుపెట్టి అంతలో చెఱువులోనికి
దున్నపోతు దిగడం చూచుట అభినయించి] “ఎహె
య్! ఎహెయ్!” [అని, పోతు పైకెక్కి పోవడముచే
శాంతించి తనకు దెలియకుండ వచ్చిదిగిన ఆడువాం
డ) నుద్దేశించి] ఈయూరు కోనేరుకు కాపలాకాసే
కన్న ఏకాపుల కంవతంలోనైనా పాలేడుతనం చేసు

కుంటూ గొడ్డను గానుకోవడం మొలుగు. — బట్టలు
 వుతక్కండి — చూ య్కగాచూ! పుల్లమ్మమ్మగారూ! అం
 తే, పుల్లమ్మగార్కి పున్ను — అన్ను! ఇన్ను! అవిగో?
 మేటిడు. బిందెతోమకండి అవ్వగాచూ! భావమ్మవ్వ
 గారూ! అంతే, భావమ్మగారికి బారెడు. గండిను
 కెట్టి యొక్కాయ రాసినట్టదే రాయడం. అదిగో
 కాగుబిగె. — స్నానంచేయకండి, తల్లిగారూ! సావి
 త్రమ్మతల్లిగారూ! అంటే సావిత్రమ్మగారికి తగని తా
 మసం — నూ నెరా చుకున్నతలతో అదిగో! బుళుకుబు
 ఘుకు మునగ లేవ మునగ లేవ — బందచెయ్యకండి అ
 ప్పగారూ! వెంకమ్మప్పగారూ! అంటే వెంకమ్మగారికి
 అరికాలమగట. కసపిన — అదిగో పేడతొక్కొచ్చి
 న కాళ్ళతో — గట్టాడ గొట్టకండి — అక్కగారూ!
 రామక్కగారూ! అంటే రామమ్మగారికి రవరవలు
 రుసరుసలు — అదిగో కాస్త పచ్చమట్టిఅంటూ బెల్లు
 కుబెల్లే — పావంచాలమీద ఇండుగతీయకండి అమ్మ
 గారూ! రుక్మణమ్మగారూ! అంటే రుక్మణమ్మగార్కి
 కారాలు మిరియాలు. అదిగో! నొక్కినొక్కి ఒక
 తే అరగతీత — ఆ! ఆ! ఆ! [అని వేటుద్దేశించి] గ

ప్పచిప్పగా! మరిడిగా! ఒరేపు మరిడిగా! గొడ్డను ది
 గేస్తున్నావు. ఎహేయ్! ఎహేయ్! మల్లేయ్! మల్లే
 య్!—[సత్యపతి వచ్చుట జూచి] మీరా! సత్య
 వతమ్మగానూ! అమ్మా! వెళ్లండి! వెళ్ళండి! దణ్ణాలు.
 ఆనక మీయింటికొస్తా! కొంచెం నెచ్చనన్నంలోకి.
 పచ్చడుంటే పెట్టించండి—ఎహేయ్! ఎహేయ్! మ
 ల్లేయి! మల్లేయి! [వరహా వచ్చుట చూచి] వహ్వ!
 వహ్వ!—[తిరిగి మఱియొకపైపు మఱి] ఎహేయ్
 ఎహేయ్! నన్ను లెగ్గొట్టక నూనవు. ఈదిస్కూమా
 లిన గొడ్డని పూర్వకాలంలో కిటమొల్లా కానేవా
 డో—[తనలో కూనరాగం తీసికంటూ]

“వాకరి వాకరి కొప్పలోను

గుప్పిడేసి మల్లెమొగ్గలు

సత్తెబాంన కొప్పలోను సన్నజాజులు.”

ఒరేయి! ఒరేయి! ఓరి! గేదెనల్లా ఒగ్గెయ్యడమే? ఒ
 గ్గెయ్యడమే? [అంటూ నిస్కృమించును.]

దృశ్యము 3 ... నీరాటరేవు.

... ♦ సత్యవతి దిశి నీళ్లు ముంచుచు ♦ ...

నా ట .

— ♦ —

ఆహా! యీకాసారము

మోహన జలపూరము.

- i అందమైన తామర పూ
లింగవిచ్చు మామగా
మృదముగను బైరుగాలి
యగుదుకొనెను హాయిగా [ఆహా!]
- ii ఇగురునీరుని శిరముగంగ
కేను సుసుము సారము
చిందు చిన్ని కేరటాలను
గండగుఁ గడదీరము. [ఆహా!]
[అని నీళ్లబిందెతో వెలికి వచ్చును.]
[నిష్క్రమించును.]
-

దృశ్యము ౪ — [దూరంగా రావిచెట్టు, గోరిదేవి గాతిని
గ్రహము, దగ్గరగా తుమ్మిపులు పూచినచిన్ని మొలకలు.
సత్యవతి నీళ్లబిందె రావిచెట్టు చుట్టునున్న తిన్నెపైనిబెట్టి
తుమ్మిపువ్వులు కోయుచుండును. “వరహా” అను
నామె అటు వచ్చుచుండును.]

వరహా.—ఏమిటమ్మా! సత్యవతిమ్మా! నీవు ఈప్రాంతానికి
న్నావు?

సత్యవతి:—వరహాలూ! ఎప్పుడో చచ్చావు. ఏదో మాటమీ
ద మాటాల్చి మీదదిన సావిత్రి నీవీమధ్య వొస్తా
వంటి. ఫలానప్పడనిమాత్రం చెప్పలేదు. నీవంటిలో
బాగా ఆరోగ్యముగా నున్నదా? మావారి కీనూ
రు బదలాయించుకుంది. ఇక్కడ ఉంటున్నాం. ఎప్పు
డో బడిలో చిన్నప్పడు చదువుకున్నప్పుడు చూచా!
మళ్ళీ ఇన్నాళ్లకు నీసందర్శన మబ్బింది. నేడెంతో
సుదినం. ఇంకా నాలుగు రోజులుంటావా? ఈలాగె
క్కడినుంచి రాక?

వరహా:—ఉంటా! కలుసుకుంటా! కాస్తేపాలా “మికారు”

వెళ్లి సృష్టివైచిత్ర్యములను గనిపెట్టి, మంచిగాలిని
పీల్చి వస్తున్నా—ఏమిటమ్మా! కోస్తున్నావు?

సత్యవతి:—ఇవా? ఇవి : పార్వతీపరమేశ్వరులకుఁ బ్రీతికర
ములై, ధవళనిర్మలినములై, వినయవిధేయతలకు
దాహరణములా అన్నట్టు ఆకులచాటున నణగి మ
ణగియుండు తుమ్మిపువ్వులు.

వరహ:—నీజడలోవి?

సత్యవతి:—అవా? అవి యిచ్చకొలంది పేదయిల్లాండు స
యితము గోసికొని కొప్పులందున ముఁబచుకొను ప
చ్చగన్నేరుపువ్వులు కొన్ని, వేకువనే గోకబాంధవు
ని విగోకించుచు సతిసుందరంబుగ వికసించి సువాస
న రహించు నెర్రత్రామర పూచేకులు కొన్ని.

వరహ:—అవంటే తల్లోపెట్టుకున్నావు? అడుగులడుగున న
లుగుడునడు నలుసుల్లాంటివివేమి చేయుచువు?

సత్యవతి:—వీనితో గొరిడేవిని పూజింతు.

వరహ:—గొరి అన?

సత్యవతి:—పూర్వకాల ముప్పవో అక్కడ ఆరావిక్రింద
వెలిసిన వేల్పుంటారు. కాని గొరిఅన నాఅభిప్ర
యము జుప్తుండుకు ఆధారభూతమైన శక్తి. ఆశక్తి

లేనిదే మన మేషనీ జేయనేరము.

వరహా:—జగత్తులంతా శక్తినుయమగు నెడల ఈశ్వరభావమేమి?

సత్యవతి:—ఈశ్వరుడన మనలో నిమిడియున్న శక్తిని మన కిహపరసాధనముగఁ బరివర్తింపఁజేయు నొక యిగితివ్యక్తి. రెండింటికిని భేదమేమియులేదు. కావుననే భార్యాభర్త లొకరెక్కువ యొకరు తక్కువ యని యనుకొనకుండ నన్యోన్యము ప్రేమించుకొనుచు నన్యోన్యము గౌరవించుకొనుచు తమతమ విద్యుక్తధర్మములను నెఱవేర్చుకొనుచుండవలెను.

వరహా:—ఇంతమాత్రము మనము మనస్సులో నుంచుకొనిన చాలదూ? బాహ్యదంబరముగ పువ్వులతోఁ బెద్దలతో పసుపుకుంకుమములతోఁ బూలతోఁ ధారాలతోఁ బూజసేయవలెనా?

సత్యవతి:—ఆహా! భగవదాధనమందు, పూజనిమిత్తము పువ్వులుగోసినా, గంధముతీసినా, వస్త్రులు జేసినా, మన మనస్సు మంచి నలనఱచుకొనుచు, సృష్టియందు గౌరవభావము నినుపఱచుకొనును. ఎందుకు? నేను మాయుంటియొద్ద ఒక చిన్న పూలతోట వేసి

తీని. అందేనిత్తైము మల్లి, నిత్తైమల్లి, బంతి, చా
మంతి, మందారము, మంకెన్న, జాజి, విరజాజి, నీర
గోరింట, నీలాంబరము ఏదోఒకటి విరివిగఁ బూయు
చు ఆపరమాత్మయొక్క అపారమైన ప్రేమను ప్ర
కటించుచుండును. ఆపూలపైఁబడు మంచునీటిబిందు
వుల ముందు పన్నీరెందు కనిపించును. రేమ్మలపై
నుండి వీతెంచు విమలవాయుపోతములముందు విసన
కట్టలు మూలబడును. రేకులపై రంగులముందు క
ల్లబొల్లి సింగారాలు సిగ్గుగొను. ఇక బాహ్య
డంబరమున కెడమేది?

వరహః—నీవాగ్ధోరణి. స్వర్ణనాతీతమగుఁగాని దేవుఁడన ఆ
రాయి యొక్కతే?

సత్యవతి:—అట్లేవరనిరి? దేవుఁ డంతటను నిండియున్నాడు.
చిన్న గులకరాయియందును, పెద్దబ్రహ్మాండమందు
ను ఒక్కరీతిని విలసిల్లుచున్నాడు. రాతిని బూజిం
చు తేలననః ఆసమార్చనమందు మనకు నిదాన
ము నమ్మకము భక్తి కుదురును. నీకు గనుక ఒ
క్కసారి కాసంత రాతియందు, కదలా మెదల్చనిరా
తియందు, కఠినమైన రాతియందు, భగవంతుఁడు

న్నాడను నమ్మకము చిక్కఁబట్టెనా — ఆరాత్తిపై న
 ల్లొంగుచు చల్లనిగాలి వీచు రావిచెట్టునందు, వేప
 చెట్టునందు, ఆచెట్టుపై వానగురియుచు సంచరించు
 మేఘములందు, ఆమేఘముల చాటునుండి వెలుతు
 రిచ్చు సూర్యచంద్రునకు తాదులయందు ఆసూర్య
 చంద్రులకు చోటిచ్చు ఆకాశమందు ఆఆకాశముక్రిం
 ద మనోహరంబుగనుండు పచ్చని పంటభూమియందు
 అంతటను భగవంతుడున్నాడను నమ్మకము సహజ
 ముగ తనంతనే ప్రబలు. కేవలము రాతియందే దే
 వుడున్నాడని పూజించువారు మూఱ్ఱులు. రాతియం
 దు దేవుడు లేడనుకొనువారంతకన్న మూఱ్ఱులు. భ
 గవంతుని మనస్సులో నమ్మినవారికి చరాచరజంతు
 కోటి సమస్తమందును రాజ్యమందును నీశ్వరమందును
 అంతటను కనిపించు. ప్రస్థానకు నృసింహమూర్తి
 స్తంభమందు ప్రత్యక్షమయ్యెనని మనము చదవమే?
 కావలసినది భక్తి. భక్తిలేనిపూజ పట్రిచేటు.

వరహా:—సరే. రాయిలాటే సృష్టిలోనిది. రావిచెట్టుంటేసరి
 ప్తవేసింది. వాటిని పూజింపవచ్చుననుకుందుము. కాని
 బంగారు ప్రతిమలకు, ఇత్తడిబొమ్మలకు, గోడల వెల్లు

కు బొట్టెట్టి పూజిస్తారే వాటి నేమందువు?

సత్యవతి:—తల్లికానా! అవి పురాణములలో చెప్పబడ్డ మహాపతివ్రతలను గుఱించి పుట్టిబడ్డవి. అవే మనకు ముక్తినిచ్చునవి. భగవద్భక్తితత్పరులమై మనకేమియు నక్కఱలేదని మనముండవలెనన్ననుండవచ్చును. కాని పురాతన ప్రకృతసంబంధమైన సంసారబంధమందెప్పుడు మనముపట్టువడుచున్నామో అప్పుడు మనకు కష్ట నిఘోరములు తప్పవు. అట్టి కష్ట సమయములందు మనమెట్లు నీతిపరులమై యుండవలెనో, మన పాలి నృత్యము నెట్లు మనము కాపాడుకొనవలెనో ఎట్టితిధుల సత్కరింపవలయునో, అత్తమామల నెట్లుభక్తితో బూజింపవలయునో, ఎట్లు దుష్టులఁబారినుండి తొలగిచనవలయునో, ఎట్లునుదినమును శుచిశుభ్రతకలిగి సంతోషముతో నొప్పవలయునో, ఎట్లు ఇల్లుదిద్ది తీర్చుకొనవలయునో, నేర్పు ఓర్పు ఎట్లుండవలెనో మున్నగు సమస్త సద్విషయములూ ఆవ్రతములకు మూలములైన మహాయిల్లాండ్ర కథలనుజెప్పుకొనుటలో మన మనస్సుల పట్టియుండి కష్టకాలమున మనల గట్టెక్కించు. గుడ్డెడు చేనబడ్డట్టుకాకుండ అర్థముచే

కో నే రు .

సికొని సదాచారసంపత్తిని చేసిన వో మనకవి యెంతయో మేలుసేయు.

వరహా:—మతి నీవు ఏమివ్రతములు పట్టినావమ్మా!

సత్యవతి:....అన్నీని. ఈవేళ నాకు శుక్రవారము.

వరహా:-నీకు ఈవేళ శుక్రవారముకదా, ఎంతో ఆచారము-

తురాల్పంటున్నావుకదా. చెల్లో నీళ్లుపోసుకోకుండా

తడిబట్ట కట్టుకోకుండా, బిందె తోసుకోకుండా ము

చినీళ్లింటికి తేవచ్చునా?

సత్యవతి:....నన్నన్నండుకు కామగాని వరహాలు గబుక్కున

ఎవర్నీ ఆలా అనరాదు. మన మెప్పుడూ మంచినీ

ళ్లు త్రాగేచెల్లో స్నానము చేయరాదు. అందులో

బట్టలుతకకూడదు. బిందెలు తోమతగదు. అతి

యకాక తడిబట్ట కట్టుకొని అది ఒంటినంటిపెట్టుకు

నీళ్లోడతూవుంటే వీధమ్మట ఆడుది నడచుటెన్నఘను

మంచిదికాదు. మనయొక్కయు మన సంఘముయొ

క్కయు ఆరోగ్యమును కట్టుబాటును మనముకాపాడ

వలయును. అందుచే నేనుదయముననే ఇంటియొద్దనూ

తికడనే బిందె తెల్లగ తోముకొని, అక్కడే రాతి

పైని బట్టలుతుక్కొని, నీళ్లుపోసికొని మడిచీర కట్టు

కొని, చూచినీళ్లు తెచ్చుకొందును. నీళ్లుపట్టుకొని వచ్చుటలో వీధిలోని ధూళి దుమ్ము, ఆకుఆలము పడకుండునట్లుగను నీళ్లుముంచుటలో వడపోత కనువు గ నుండునట్లును, తెల్లని యంగవస్త్రమొకటి ఆపరి శుభ్రమగు బిందెపై కప్పియుంతును.

వరహా:—బిందె నీవే తోముకొని, బట్టలూ నీవేఉడుక్కొని నీళ్లు, నీవే తెస్తావా? సత్యవతి! ఇన్నిపనులు చేసికొన్న వెనుక ఇంకా నీకు పికారు వెళ్లే “వైజరు,” వార్తాపత్రికలలోని సంగతులు తెలిసికొనే “లీజరు” ఉండదనుకొంటా.

సత్యవతి:....ఉండదనుకుంటే ఉండదు. చైత్రమాసములో మాకుటంబమంతా భద్రాచలయాత్ర చేసినాము. అప్పుడు పట్టినము పాపికొండలు పర్ణశాల కన్నులపండువుగ చూచి వచ్చినాము. నౌకావిహారములకు బోయి అల్పాహారములు భుజించునప్పటికన్న యెక్కుడు వింతగ యెక్కుడు సంతోషముగ దారిలో ఇసుకతిప్పలమీద వండుకొని తిన్నాము. వైశాఖ మాసములో విశాఖపట్టణము మాఅన్నగారి పెద్దమ్మాయి పెల్లికివెళ్లి సింహాచలము చూచివచ్చినాను

ఆమాధవధార ఆకాశధార వర్ణనాతీతములు. జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములలో మామిడితోటలో కాపురమున్నాము. అప్పుడుకూసిన కోయిల ఇప్పటికిని నా చెవిలో కూస్తూవున్నట్లుండును. శ్రావణమాసములో ఇంటింటికి శనగలకు వెడతాను. స్నేహితురాండ్రందఱిని పలుకరిస్తాను. భాద్రపదమాసమందు వినాయకు చవితికి పురాణం వింటాను. ఆశ్వయుజమాసములో అట్లతద్దకి దసరాపండక్కి అందఱుమూ కలసి ఆటపాటల నానందంగా గడుపుతూవుంటాము. ఇట్లే ఎప్పటికప్పుడు మనకు విజ్ఞానమును, వినోదమును, గల్గించు పండుగులు, పర్వదినములు, తీర్థములు సార్థములు మన పూర్వు లేర్పాటుచేసియే యున్నారు. వానికొఱకని చెప్పి పనికట్టుకొని రోజూ 4 గంటలకో చావడిలో సమావేశం కానక్కఱలేదు. షార్తలంటావు. ఒకపత్రిక చదువుకొని అందులోని అంశములు గ్రహించి అందలి మంచిననుకరిస్తే పదివేలు. చూడు. వరహాలమ్మా! అన్నీ మనం చేసికోవడములో వున్నది. ఈవేళ భర్తకాసంత భోజనమునకు రావడము ఆలస్యమైనా విసుక్కుంటూ కను

కుంఠనా ఆసిల్లునుకొట్టి ఈసిల్లునులిట్టి చెంబుతన్నేసి
గిన్నె బోల్లదోసి ఉన్నపని రెండింతలద్యోటట్టు కా
ల్లాచేతులా తొక్కుట్టా డేకంటు ఆరవంతసేపూ వా
ల్మీక రామాయణం చేతబుచ్చుకొని నిశ్చలబుద్ధితో
పతిస్తూంటు శ్రేయస్సు. అట్టి ముఖోకస్పృశ చిట్టిచి
ట్టికథలు, ఇతిహాసాలు, చెప్పనచ్చును. కాలము మ
నము వృథాపుచ్చరాను.

వరహా:...అవునో! అంతా మనం చేసికోవడం లోవుంది.
అనుకోవడం లోను అట్టిహాసంగా ఉపన్యాసాలివ్వడం
లోనూలేదు. సత్యవతమ్మా! నిన్ను జూచినకొలది
నాకుకూడా ఈగొడుగు ఈబోడూ ఈసులోచ
నాలు తీసివేసి బిందెస్తుకొని చెఱువునుండి మ్రింగిసి
ల్లింటికిఁ గొంపోవాలని పీఠిక పుట్టుచున్నది.

సత్యవతి:...నీమాటకు నాకుచాలా సంతోషము వేస్తూంది.
మన మర్యాద కాపాడుటకు మన ఆరోగ్యము నిలు
చుటకు మనకట్టా మనబొట్టే అవలంబింపఁ దగ్గవి.
అనుక్క నేను మొట్టమొదటనే అనాలనుకున్నాను
గాని అవి నీకెట్టి సదుపాయమిచ్చుచున్నవో అని
ఊరకున్నా. మఱియు నింటి సంబంధవగు బట్టలుత

కడము, నీళ్లుతోడడము, పాదులు పెంచడము, పూలుకోయడము మొదలగు ఐచ్ఛిక సేవ మనకు వ్యాయామము. బిడ్డలయొక్క చదువుసంధ్యలు కనిపెట్టి చూడడము, వారిపరిశుభ్రతసౌశీల్యమునిలబెట్టడము మనముచేయు దేశ సేవ. యేమన మనయిప్పటిచిన్నిబిడ్డ లేముందుముండు పెద్దవారలై మనదేశ ముద్ధరించువారు. ఇరుగుపొరుగువారు నొవ్వకుండ, ఊరిలోవారు మనపై రాలురువ్వకుండ జాగ్రత్తతో మెలంగుటయే మన సంఘజీవనము.

వరహా:—తల్లీ! ఇవన్నీ తోడివారికి బోధ సేసి వారినిగూడ నీతోవకుఁ దిప్పికొనుము.

సత్యవ్రతి:—ఎప్పుడును జెప్పుటకన్న జేయుటమేలు. అమ్మా వరహాలూ! నిన్న చాలసేపనవరసరముగ నాపితి. మన్నింపవలయు.

వరహా:—నీవు నన్నాపలేదు. నేనే నిన్నాపితిని. నన్ను మన్నించి నీతోఁగూడ నేడు గొరిపూజసేయుటలో జతగా వ్రేకొనుము. నీవంటియుత్తమురాలు ముల్లోకముల కలంకారము: ఇప్పుడే యింటికిఁ జని బిందెతో వచ్చుదాన. [అని నిష్క్రమించును.]

సత్యవతి:—శుభస్యశీఘ్రము. అపశ్యము రమ్ము. నేనిందే
యుందు. అరుగో! వరహాని చూచి ఆమెవల్ల సమ
స్తము వినికాబోలు, ఆమెతోఁగూడ తక్కుంగల
నాసోదరీమణులెల్ల తీటు పచ్చుచున్నారు. నేనును
గౌరిని డాసియుందు. [నిష్క్రమించును.]

దృశ్యము ౫ — గౌరిపూజ — పాట — ప్రదక్షిణము.
అందఱు:— భానోదయమునకు ముందె

ప్రకృతుండి లేచెదన్ ॥
సానముగట జక్కించెసి
సగుళుగ మడింగెచ్చెదన్ ॥
మానుగ నే ముచ్చిసిగు
సగుళుగునుండి తెచ్చెదన్ ॥
అనడుమను అంబ! నీకు
అర్చనమును జేసెదన్ ॥
తల్లి! కావు నస్పృహడు
తల్లి! దయన్ గనుమిసన్ ॥
ఉల్లములర నీదుడుట్టు
చుట్టిన మొత్తెదన్ ॥

కావ్య సేవ.

సత్యవతి:— అత్తమామలతను సేవ
అంధులైన శత్రువు
అల్ల సాధు సావిత్రిని
అనుసరితః సేవ్యుడు ॥

పుల్లమ్మ:— ప్రియుని పెండ్లినుండి విడిచి
ప్రేమ నడవి సుక్రేశ్వరనే
అఖిలపుణ్యరాగి త
నాత్మలోన నిలిపెదనె ॥

సావిత్రి:— అఖిలపుణ్యరాగి
అంధులు నినువేసుకొని దా
ధర్మబుద్ధుల వగల భాగి
ప్రేమదీపంబు గొల్పి పెదనె ॥

వరహ:— కలహకూట కడలదాన
కొలుపు సేయు చుండెదను
సత్యశౌచ శాంతిని
చంద్రమతి నుజ్జ్వలచందన్ ॥

జొరకమ్మ:— శివ-కేశవ స్వయంభవులు
చిన్న-పిష్ట పై నగన
అట్లు లగు అట్టిచిన
అనసూయను పోషింపన్ ॥

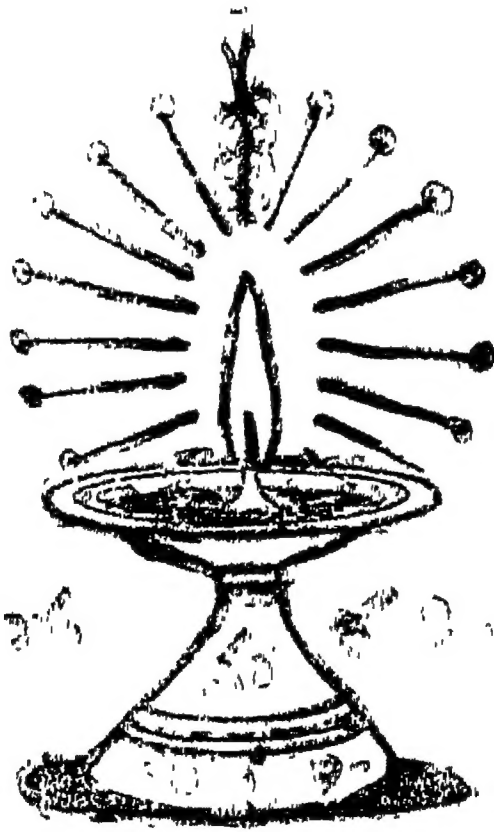
దామమ్మ:... భర్తతోడ సరమహేస
భావములను పాడు నా
మూని పులిదిను ముగించి
మోక్షోయని చెప్పెదన్ ॥

భావమ్మ:... కష్టనిష్ఠులముల ఇల్లొచ్చి
కలినిబాని నలుగభ్రున
ధన్యం గనుగొన్న పాధ్వి
నమాయుటన్ దలపడెదన్ ॥

రుక్మిణమ్మ:— గయవనిగం మెఱుగనట్టి
గజేనమిన్న గుడ్డికే
రమణబోన భక్తితోడ
పాణవిధుని గొలిచెదన్ ॥

[నిష్క్రమింతురు.]

అమ్మలారక్కలార కలసిపోయె నాట
 మియిండ్లకడ మోగి మేల్కునిపనులు
 మాయిండ్లకును మేలు మంచిగబోగను
 మయిన మిమ్ముల కెందు నరయ మము మీరు
 ఎప్పుడు మనునక నొచ్చుకోవలయు
 మిమ్ముల మమ్ముల కేదిని నేడు
 గూర్చిన చైవాన్ని కొనియాడవచ్చు.

హరితి!
 భారతి!
 హరితి

జయహరితి!
 హర్వతి!
 జయహరితి!

శుభహరితి!
 రమానతి!
 శుభహరితి!

ఏతత్కవికృతము లింతవఱకు సచ్చపడ్డవి.

(1)	భావముగళి	రు 0-4-0	}	రు 1—0—0.
(2)	జనపదములు	0-4-0		
(3)	కుమారకంఠము	0-4-0		
(4)	మాతృదేవ సంగీతము	0-4-0		
(5)	కలరుతము	0-4-0		
(6)	ప్రకృతిచందనము	0-4-0	}	రు 1—0—0
(7)	అత్మద్యోతి	0-8-0		
(8)	నెలబాలుడు	0-12-0		
(9)	వేణువు			
(10)	భోజనశితి.			
(11)	వివిధకుసుమావళి (రెండవకూర్పు)	0-12-0	}	రు 1—0—0.
(12)	ఆగడపలు	0-12-0		
(13)	చదువులదుత్త	0- 4-0	}	రు 1—0—0
(14)	చిట్టికెత	0- 6-0		
(15)	పొట్టికెత	0- 8-0		
(16, 17, 18)	త్రయము	0-14-0	}	రు 1—0—0
(19)	కొనేరు	0- 4-0		

— ♦ కొండకొలను — మనోతోత్సల ♦ —

పృత్యేక సౌకర్యము.

వెనుకటి పుటనుగల పోత్తములన్నియు నొకేపరి
అయిదు రూపాయలకు దీసికొనువాడు శాశ్వతపాఠకులుగ
బరిగణింపఁ బడుదురు.

వినరములు నలసినును

పోత్తములు పలసినును

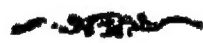
కవికొండల నేంకటరావుగారు,

నరసాపురము,

పశ్చిమ గోదావరి,

అని వ్రాయనగు.

విశేష గమనిక.

పోత్తము (11) వివిధకుసుమావళి:— పాఠశాలల పఠనీ
య గ్రంథముగ నంగీకరించబడినది.

పోత్తములు 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10:—పుస్తకభాండాగారముల
నిమిత్తమై యంగీకరింపబడినవి.